

JAN BÍNA

FEDERATIVNÍ STÁTY SVĚTA

J. Bína: *Federal States in the World*. — Sborník ČSGS, 90, 1, p. [1985]. — The paper discusses the present existing 19 federal states from different geographical views (distribution in the world, structure of population, origin, historico-geographical development). At the same time the main characteristics of federal constitutions are mentioned and compared.

1. Úvod

Hledisko vnitřní státní organizace je důležitou součástí politicko-geografických studií. Objevil-li se politickogeografický přehled světa se zaměřením na vnitřní aspekty států a závislých zemí v Rozhledech Sborníku ČSGS nedávno (J. Bína, 2), pak další navázání je vedeno z pozic užších a stejnorodějších konstitučních základů, tj. ve skupině států se srovnatelnými formálními charakteristikami.

Takovou skupinou jsou v tomto příspěvku státy, v jejichž rámci existují další státní útvary, tj. státy složené, federace. Jde o pokus o soubornější pojednání o této státní formě z hledisek geografických (rozšíření ve světě, populačně geografické a historickogeografické kořeny) při současném rozvedení základních obecných charakteristik federativního uspořádání. Takový souhrn se neobjevuje ani v geografické, ani v politické, resp. právní literatuře. To, že také náš stát je federací, dodává tématu i další smysl: možnost našeho zasazení československé federace do kontextu ostatních federací světa.

2. Vymezení souboru federativních států

Velká většina zemí světa představuje unitární státnost. Z hlediska správy se takové země dělí na administrativně územní jednotky, v nichž působí orgány příslušného státu. Určitá skupina zemí se však rozděluje na územní celky, jež jsou řízeny orgány opírajícími se o vlastní svébytnou státnost; ta koexistuje s ústřední státností. Jsou-li vlastní státní orgány zastoupeny ve všech územních celcích dané země (s příp. výjimkou teritorií společného zájmu nebo nezalidněných), vykazuje státní forma takové země rysy státu *federativního (svazového, spolkového)* neboli *federace*. Charakterizujícím principem je symetrie.

V případě, že druhotnou státnost vykazuje jen určitá část země, tj. místo symetrie se uplatňuje asymetrie, jde o (selektivní) autonomii. Au-

tonomní území má státnost dvojitou, neautonomní, spravované ústřední vládou, pouze jednu. Z geografického hlediska se takové státy označují jako nepravé federace (např. Tanzanie, Barma, Svätý Kryštof a Nevis, ale i RSFSR). Poněkud odlišné je užší právní hledisko, v němž rozhoduje, zda autonomní státy jsou suverénní (tj. nemohou být zrušeny ústředními orgány proti své vůli). Za federaci je pokládán každý stát, na jehož území existuje alespoň jeden další suverénní státní útvar. V dalším hodnocení budeme nicméně vycházet z geografického hlediska symetrické skladebnosti federativních států.

Základním a jediným všeobecně platným kritériem pro vymezení souboru federativních států je ústavní prohlášení určitého státu federací. S tím souvisí proklamace dílčích územních celků země jako federálních států,¹⁾ tj. subjektů federace. Jen na ústavě závisí, je-li např. jinak podobný způsob státní organizace dvou srovnávaných zemí deklarován v jednom případě jako federace a ve druhém případě jako unitární decentralizovaný stát. Federací nebyla např. vyhlášena Belgie, i když její tři oblasti mají nyní rozsáhlé pravomoci, nebo Španělsko, kde byla již územně dokončena decentralizace vtiskující oblastem faktické rysy státnosti.

Nutné je rozlišovat federaci od konfederace, která je soustátím vzniklým smlouvou mezinárodní povahy.

Podle ústavního kritéria lze v současném světě nalézt mezi nezávislými státy 19 federací (viz tabelární přehled).

V hrubých rysech lze federativní model státu charakterizovat několika předmětnými rysy. I když jejich klasifikační platnost snižují četné výjimky, uvedeme hlavní z nich a pro ukázkou i některé výjimky.

Existence vlastních ústav federálních států. Vlastní ústava dokumentuje samostatnou státotvornou schopnost členských států. V některých federacích existuje však pouze svazová ústava (např. v Indii s výjimkou států Džammú a Kašmír, rovněž v ČSSR nebyly zatím vydány ústavy ČSR a SSR).

Dvojitá státní občanství. Ve federacích bývá obvyklé současné občanství federace (prvotní) a členského státu. Některé federace znají však jen prvotní státní občanství (např. Indie).

Dvojitá zákonodárství. To je znak, který se vyskytuje bez výjimky u všech federací. Ale navíc jej lze najít u unitárních decentralizovaných států, které přiznávají svému regionálnímu stupni správy zákonodárnou pravomoc (již zmíněná Belgie, Španělsko, ale i Itálie aj.).

Dvojitá soustava soudnictví. Uplatňuje se tam, kde do pravomoci členských států přísluší i stanovení práva (trestního, občanského aj.). V jeho rozsahu působí soudy členských států, ve sféře federálního práva pak soudy federální. Tento stav je např. v USA. V řadě federací je však systém práva jednotný, a proto takto pojaté soudy členských států neexistují [mj. i v ČSSR].

Členské státy = nositelé státního vlastnictví. Na rozdíl od buržoazních federací se tento znak nevyskytuje u federací socialistických s pojetím státního vlastnictví jako všelidového. Subjektem státního vlastnictví je v ČSSR pouze československý stát, v SSSR pouze sovětský stát.

---

¹⁾ V české terminologii je třeba pojem federální stát používat pro členský stát federace, nikoli jako synonymum federativního státu.

3. Geografické rysy souboru federativních států

Federativní uspořádání je převládajícím modelem organizace největších zemí světa. Mezi 10 územně nejrozsáhlejšími státy je 7 federací. Z aspektu lidnatosti je analogický poměr 6 : 4. To již napovídá i na velikostní skladbu vlastního souboru federativních států. Stanovíme-li kritérium velké země 1 mil. km² nebo 50 mil. obyvatel, pak podmínku splňuje 11 federací z 19 (Argentina, Austrálie, Brazílie, Kanada, Mexiko, Nigérie, NSR, Pákistán, SSSR a USA). Středně velké země (větší než 100 tis. km² nebo 10 mil. obyvatel) jsou v souboru zastoupeny čtyřmi zástupci (ČSSR, SFRJ, Malajsie, Venezuela). Zbývající čtyři federace (Rakousko, Spojené arabské emiráty, Švýcarsko a zejména Komory) patří k malým státům.

Převaha velkých zemí souvisí relativně více s určitou výhodností decentralizované správy rozsáhlého státního celku (využívající k tomu účelně historickogeografických motivů) než s existencí vícenárodnostní resp. vícejazykové struktury obyvatelstva. Ta není ve velkých zemích — federacích typická. A vyskytuje-li se, netvoří vždy základ federace. Např. v Kanadě je sice francouzsky mluvící obyvatelstvo soustředěno do provincie Québec, ale proti této jedné provincii stojí devět provincií anglofonních. Pouze čtyři velké federace (SSSR, Indie, Pákistán a Nigérie) a dvě středně velké (Jugoslávie, Československo) jsou budovány na národnostně-etnické skladbě obyvatelstva. Je ovšem třeba vidět, že v těchto zemích zaujímají etnické skupiny konkrétní ucelená území, která mohou být vyhlášena jejich národními státy. Při etnickém prolnutí obyvatel (např. v Malajsi) nemůže být toto hledisko použito.

Federativní státy jsou vcelku rovnoměrně rozloženy ve všech částech světa: Evropa — 6, Asie (bez SSSR) — 4, Afrika — 2, Amerika — 6, Austrálie — 1. Z hlediska základního rozdělení převažují mezi nimi rozvojové země (10). Následují vyspělé kapitalistické státy (6) a socialistické země (3).

4. Nosné principy a vnitřní vývoj federací

Existují čtyři způsoby vzniku nezávislého federativního státu: a) spojení dříve samostatných států, popř. členů konfederace (např. USA, SSSR), b) ústavní reorganizace původně unitárního státu (např. ČSSR), c) vznik samostatného federativního státu spojením bývalých závislých zemí (např. Austrálie), d) udělení nezávislosti složené závislé zemi (např. Spojené arabské emiráty).

Počet členských států již existující federace může být měněn vnitřními reorganizacemi nebo v souvislosti s územními zisky či ztrátami.

V členění podle základních nosných principů federací — etnického a historickogeografického — probereme nyní všechny v současné době existující nezávislé federativní státy světa.

Etnický princip

Státotvornou aplikaci zásady národního sebeurčení poprvé v dějinách provedla socialistická federace — *Sovětský svaz*. Leninem koncipovaná Deklarace práv národů Ruska ze 16. 11. 1917 stanovila: 1. rovnost

a suverenitu národů, 2. právo na sebeurčení až do oddělení a vytvoření samostatného státu, 3. zrušení všech národnostních a náboženských privilegií, 4. svobodný rozvoj národnostních menšin. Na jejím základě byla poskytnuta nezávislost Finsku a vytvořeny vedle RSFSR postupně tyto státy: Ukrajinská SSR, Běloruská SSR, Estonská SSR, Lotyšská SSR, Litevská SSR (v posledních třech bylo sovětské zřízení potlačeno v následující občanské válce a intervenci), Ázerbájdžánská SSR, Arménská SSR a Gruzínská SSR (tyto tři se v březnu 1922 spojily v Zakavkazskou SFSR). Bývalé ruské protektoráty Chorezm, Buchara a Tannu-Tuva byly přeměněny v lidové republiky.

Od roku 1920 nabyl dosavadní vojensko-ekonomický svazek samostatných sovětských republik povahy konfederace. Byl vytvořen systém tzv. dělnicko-rolnických smluv mezi SSR, který obsahoval např. zřizování společných lidových komisariátů (obrony, zahraničního obchodu, financí aj.). V létě 1922 se předpokládal vstup SSR do RSFSR s právy autonomních republik. Naproti tomu V. I. Lenin navrhl vytvoření nové federace, do níž by vstoupila rovnoprávně i RSFSR. Tento návrh byl posléze přijat a 30. 12. 1922 realizován vyhlášením SSSR čtyřmi zakládajícími státy (RSFSR, USSR, BSSR, ZSFSR). Lidové republiky Buchara a Chorezm se v roce 1924 připojily k RSFSR. Další vývoj sovětské federace se vyznačoval konstituováním jejích nových subjektů jak vnitřními reorganizacemi, tak opětovným územním získáním Pobaltí v roce 1940. V jednom případě se SSR přeměnila v ASSR (jde o Karelskou ASSR). Tannu-Tuva setrvala v samostatném postavení do roku 1944, kdy vstoupila do SSSR (dnes Tuvinská ASSR v rámci RSFSR).

Jako druhá socialistická a zároveň národnostní federace byla v roce 1945 nově uspořádána *Jugoslávie*. Národy Jugoslávie — Srbové, Chorvati, Slovinci, Makedonci a Černohorci — získaly své národní státy, lidové, od roku 1963 socialistické republiky. V rámci Srbské SR jsou začleněny dva autonomní kraje s národnostními menšinami (Kosovo a Vojvodina). Šestá republika byla zřízena v historické politické jednotce Bosna a Hercegovina. Avšak i zde spolupůsobí národnostní aspekt: relativní většinu (téměř 40 %) obyvatel Bosny a Hercegoviny tvoří Muslimové, což je v SFRJ uznaná národnost zdůrazňující především své islámské náboženství.

V roce 1947 vznikly rozdělením bývalé Britské Indie dva samostatné státy: Indie a Pákistán. Britská Indie měla značně komplikovanou správní strukturu, v níž vedle koloniální správy přímo podřízených oblastí existovalo několik set knížecích států a státečků pod britským protektorátem. Nezávislá *Indie* byla vyhlášena na území bývalé přímé koloniální správy, protektoráty se nestaly automaticky její součástí. Nicméně do roku 1948 se do dominia přičlenila většina knížectví; proces integrace byl dokončen těsně před přeměnou na republiku v roce 1950. Členské státy indické federace se tehdy členily na 2 skupiny: a) státy vzniklé z provincií bývalé koloniální správy, b) bývalá velká knížectví a státy vzniklé spojením býv. menších knížectví. Tento systém doznal zásadní změny v roce 1956, kdy bylo vytvořeno 14 států stejné kategorie na základě uplatnění etnicko-jazykového rozčlenění obyvatelstva. Později se počet subjektů federace zvyšoval vnitřními reformami a v jednom případě rozšířením území (o Sikkim), až dosáhl současného stavu 22 států. Část území státu Džammú a Kašmír je dosud obsazena Pákistánem. Sporné s ČLR je svazové území Arunačálpradéš.

Pákistán zaznamenal v prvních letech nezávislosti podobný vnitřní státoprávní vývoj jako Indie. Do roku 1971 byl federací dvou částí, z nichž vznikl: Západní a Východní. Když se v roce 1971 osamostatnil Východní Pákistán pod názvem Bangladéš, byly na území Západního Pákistánu, nyní jen Pákistánu, nově územně organizovány provincie, které přešly v roce 1973 do postavení členských států nové federace. Provincie Balúčistán, Pandžáb a Sindh jsou vymezeny podle převládající etnické příslušnosti obyvatelstva. Po vojenském převratu v roce 1977 byla platnost ústavy pozastavena a pravomoci provincií podstatně zmenšeny.

Podobně jako v Indii a Pákistánu se uskutečnily zásadní průběžné změny i ve federaci *Nigérie*. V roce 1960 ji vytvořily 4 oblasti. Tento systém byl v roce 1967 nahrazen členěním do 12 států. Po potlačení biaferského povstání, zahájeného v tomtéž roce, se rozšířil počet států na současných 19, v souladu s hlavními etnickými skupinami obyvatelstva. V současné době jsou státy spravovány vojenskými administrátory přímo podřízenými ústřední vládě.

Nejmladší federací založenou na etnickém principu představuje *Československo* od 1. 1. 1969. Ústavní zákon o čs. federaci č. 143/1968 Sb. rozdělil původně unitární stát na federaci dvou socialistických republik — České a Slovenské. Ve světovém srovnání je ČSSR federací s nejnižším počtem členských států.

Historickogeografický princip

Nejsou-li členské státy ve federaci vymezeny podle národnostního hlediska, znamená to, že v politickosprávní praxi země se udržuje vliv určitých výchozích územních struktur. Mohou pramenit z feudálního rozdělení, mohou mít základ ve vymezení koloniálních jednotek, z nichž nezávislá země vznikla, mohou konečně být vyvolány odlišnostmi v procesu osídlování a osvojování území. Obyvatelé převážné většiny takových federací se považují za jediný národ.

Klasickým příkladem je nejdéle existující federace světa a první z moderních buržoazně demokratických republik — *Spojené státy americké*. V letech 1607—1733 vzniklo na východním pobřeží Severní Ameriky postupně 13 anglických kolonií. I když zdroje jejich osídlování byly totožné, vytvořila se záhy specifická tvář každé kolonie, daná i odlišnostmi ve formě správy a v náboženských poměrech. Severní kolonie se vyznačovaly rozvojem průmyslu, jižní se staly středisky plantážnicko-otrokářského výrobního systému. Rostoucí britský kolonialistický tlak, motivovaný obavami z obchodní a průmyslové konkurence, vedl v roce 1776 k buržoazně revolučnímu vyhlášení nezávislosti USA jako konfederace 13 států — bývalých kolonií. V podmínkách války s Británií a jejích důsledků se však brzy ukázala potřeba ústřední moci. Proto byla v roce 1787 schválena a roku 1789 ratifikována ústava, která změnila USA ve federaci. Protože od počátku se předpokládala územní expanze do vnitrozemí kontinentu, byla ještě roku 1787 vydána tzv. Nařízení o Severozápadu. Stanovovala mj., že překročí-li počet svobodných obyvatel určitého vnějšího uceleného obvodu 60 tisíc, může být toto území přijato do Unie jako nový stát. Tato právní norma se stala hlavním základem pro vytváření dalších států USA mimo původní území. Některé státy vznikly na území získaném koupí (Louisiana) nebo vojensky dobytém na Mexiku (Texas, Nové Mexiko aj.). Souvislé území zahrnuje po-

stupně 48 států. Poslední dva — Aljaška a Havajské ostrovy — vznikly inkorporací závislých zemí v roce 1959.

Situace původní britské kolonizace Severní Ameriky je charakteristická i pro španělské a portugalské obsazování Latinské Ameriky. Také zde vznikaly jednotlivé, navzájem oddělené kolonie, hospodářsky a správně poměrně samostatné. Svůj svéráz si zachovávaly — jako provincie — i v procesu počínajícího národně-osvobozeneckého hnutí počátkem 19. století.²⁾ V osvobodivších se zemích španělské části Ameriky se stala otázka správy provincií jedním z klíčových vnitropolitických bodů a polarizovala občany na stoupence unitarismu a federalismu. Spory často nabyly povahu občanské války. Je zajímavé, že tam, kde se prosadili unitaristé, zpečetili většinou své vítězství odstraněním provincií vůbec a jejich nahrazením departamenty, tj. prostými územními „odděleními“ státu (např. v Kolumbii, Peru aj.).

Federalisté však postupně zvítězili ve čtyřech latinskoamerických zemích (vyjma přechodných historických útvarů, např. Spojených států středoamerických). Nejdříve z nich vyhlásila nezávislost *Argentina* (1816). První argentinskou republiku přerušila občanská válka vyvolaná federativní ústavou z roku 1853; unitaristé byli poraženi a ústava formálně platí dodnes. Rovněž *Mexiko* (nezávislé od roku 1821) prodělalo dlouholetou občanskou válku a federativní uspořádání definitivně zakotvila až ústava z roku 1917. Vyhlášení samostatného císařství v *Brazílii* (1822) integrovalo celou portugalskou Ameriku, na rozdíl od španělské. V roce 1889 se změnila státní forma Brazílie na republiku. *Venezuela* vznikla roku 1831 oddělením od Velké Kolumbie. Občanská válka mezi federalisty a unitaristy zde probíhala v letech 1846—1863. V roce 1954 byla federace částečně centralizována (formálně to našlo výraz ve změně oficiálního názvu ze Spojených států venezuelských na Venezuelskou republiku).

Rozmnožování subjektů federace ve zmíněných latinskoamerických zemích probíhalo většinou cestou vnitřních reorganizací. K podpoře osvojování okrajových částí státního teritoria existují v těchto zemích pružné předpisy pro povýšení svazových území při dosažení určitého stupně rozvoje na federální státy, popř. pro povýšení excentrického rozvojového prostoru v některém státě do samostatného postavení. V Mexiku stačí např. dosažení 80 tisíc obyvatel. Posledním aktem tohoto vývoje bylo prohlášení svazového území Rondônia 23. federálním státem Brazílie (1981).

Zatímco španělským koloniím se podařilo získat nezávislost relativně záhy, dříve než se v nich zkonolidoval jednotný názor na systém vnitřní správy, odlišná situace byla v dalších dvou skupinách britských kolonií, spojených geografickými vazbami — v budoucí Kanadě a Australském společenství.

S kolonizací *Kanady* započala v roce 1608 Francie, nejprve v území kolem řeky Québec a později na rozsáhlých plochách tzv. Nové Francie. Britská území se omezila na atlantské pobřeží. V roce 1763 se mocenský poměr změnil a definitivně přesunul na stranu Británie, původní Novou Francii rozdělili Angličané na Horní a Dolní Kanadu. Hnutí za

---

²⁾ Formou tohoto hnutí byly někdy právě smlouvy a vojenské dohody provincií. Tak např. v roce 1810 svrhly Spojené provincie La Plata španělského místokrále.

nezávislost akceptovala Velká Británie v roce 1867 přijetím Severoamerického zákona. Podle něho byly Horní Kanada (nově Ontario), Dolní Kanada (nově Québec), Nové Skotsko a Nový Brunšvik sloučeny jako provincie do federativního dominia. Federace se později územně rozšiřovala o původně nezahrnuté britské kolonie (poslední Nový Foundland až v roce 1949) a o provincie vznikající v kolonizovaném vnitrozemí.

Na území *Austrálie* se stal první britskou kolonií Nový Jižní Wales (roku 1788), v podstatně větším územním rozsahu než dnes. Od poloviny 19. století celkem šest kolonií se vyvíjelo poměrně separatisticky a i požadavky na politické sjednocení se objevily relativně pozdě. Společný stát byl vytvořen v roce 1901. Jeho uspořádání nedoznalo od té doby změn.

V Evropě vznikly federace s jiným než národnostním základem výlučně na území, které kdysi, alespoň po určitou dobu, náleželo ke středověké římskoněmecké říši (formálně zanikla roku 1806). Tento útvar netvořil unitární státní celek a ten nevznikl ani v jeho nástupních formách (konfederace Německý spolek, od roku 1871 federativní Německá říše). Během staletí trvání vtiskla složená státní forma německému národu tradici územního partikularismu. Přenesla se i do postupně se osamostatnivších národů švýcarského a rakouského.

Původ *Švýcarska* jako volného sdružení tří odbojných území římskoněmecké říše — kantonů Uri, Schwyz a Unterwalden — sahá ovšem až k roku 1291. Diplomatickou politikou i vojensky dokázalo švýcarské spříseženstvo postupně rozšiřovat své území jak o další členy konfederace, tak o poddanská teritoria a vydobýt si nezávislost na říši. Po intermezzu unitární Helvetské republiky (1798—1803) bylo obnoveno kantonální zřízení a ze 6 poddanských území se staly rovnoprávné kantony. Ústava z roku 1848 změnila Švýcarsko z konfederace ve federaci. Jazykové rozdílnosti nejsou ve Švýcarsku chápány národnostně a ani ve smyslu nároku na jazykovou ucelenost kantonů (výjimkou je vznik kantonu Jura v roce 1978).

Současné *Rakousko* vzniklo roku 1918 v územích, která tvořila jádro bývalých habsburských držav. Nový stát spojil tyto země spolkovým svazkem a nenavázal tak na Rakousko (Předlitavsko) před rokem 1918, které bylo zemsky decentralizovaným, ale unitárním státem.

Po porážce Německa ve II. světové válce byly nově organizovány vnitroněmecké územní celky. Místo tzv. staroněmeckých států byly zřízeny země. V západních sektorech se prosadilo pojetí jejich federativního spojení.³⁾ V roce 1949 byla vytvořena *Spolková republika Německa*.

Zbývající tři federace v Asii a Africe získaly samostatnost v historicky posledním období likvidace kolonialismu. Nejdelší období nezávislosti zaznamenává *Malajsie* (od roku 1957, jako Malajsko). Dnešní uspořádání západní části Malajsie — Malajského poloostrova — tvoří jednak 2 bývalé přímé britské kolonie, dnes uspořádané jako republiky, a dále 9 sultanátů pod někdejší britským protektorátem. Malajsie sama vznikla v roce 1963 připojením východní části na ostrově Borneo. Oba zdejší členské státy mají rovněž přímý koloniální původ a dnes republikánskou formu. Malajsie je tak jedinou federací světa, kde státní forma členských států se navzájem liší.

---

³⁾ V sovětském sektoru byl naproti tomu přijat princip unitarismu při zemské decentralizaci; tyto charakteristiky měla pak NDR do roku 1953.

Spojené arabské emiráty vyhlásily nezávislost v roce 1971. Před tímto datem šlo o volné sdružení sedmi emirátů někdejšího Pirátského pobřeží, které roku 1892 uzavřely s Velkou Británií smlouvy o ochraně a odřekly se pirátství (odtud dřívější název Smluvní Omán).

V minulém uspořádání leží částečně základ i federace *Komory* (nezávislé od roku 1975), jediného vysloveně malého federativního státu světa. Pravděpodobně hlavním federativním důvodem však je „přirozená“ rozčlenění ostrovní země. Komory (podporované v tom OSN) považují za svou součást i ostrov Mayotte, který Francie nově vzniklému státu nepředala.

5. Některé charakteristiky postavení členských států v rámci federací

Obecnou zásadou federací je *rovnost členských států*, bez ohledu na jejich územní a populační velikost. Má to význam zejména tam, kde některý z federálních států výrazně převyšuje ostatní (např. RSFSR v SSSR). Institucionálně zajišťuje tuto zásadu — vedle funkce zastoupení členských států v zákonodárném procesu federace — tzv. *federální komora parlamentu* (Sověť národností v SSSR, Sněmovna národů v ČSSR, Senát v USA apod.). Tuto instituci lze nalézt ve 14 ze 17 sledovaných federací (Nigérie a Pákistán stojí mimo pro suspendování jejich ústav).⁴⁾ Z toho v 10 případech jsou federální komory parlamentu konstruovány tak, aby jednotlivé členské státy reprezentoval stejný počet zástupců (od 2, např. v USA, Mexiku aj., do 75 v ČSSR). Není tomu tak jen v Indii, NSR a Rakousku, kde rozdíly v počtu zástupců jsou zmenšeny proti rozdílům v lidnatosti federálních států, a ve Švýcarsku, kde polokantony vysílají pouze jednoho zástupce na rozdíl od kantonů se dvěma zástupci (jde o hlavní efektivní rozdíl mezi polokantony a kantony).

V SSSR jsou v Sovětu národností samostatně zastoupeny i ASSR, autonomní oblasti a autonomní okruhy; podobně v SFRJ autonomní kraje v Radě republik a krajů. Tím je částečně propůjčen rovněž těmto útvarům status subjektů federace. Podobně je třeba hodnotit i zastoupení svazových území ve federální komoře parlamentů Austrálie, Indie, Mexika a Venezuely.

V některých federacích si členské státy ponechaly *mezinárodní způsobilost*. Je to zejména SSSR, jehož svazové republiky jsou svrchované sovětské socialistické státy, oprávněné vstupovat do mezinárodních vztahů. Na základě tohoto pojetí mohly se např. stát Ukrajinská a Běloruská SSR zakládajícími členy OSN.

Právo členských států na vystoupení z federace zakotvují socialistické ústavy SSSR a Jugoslávie. V zásadě není organických příčin, které by vylučovaly právo na secesi i v buržoazních federacích (Kolektiv, 8, str. 89). V roce 1965 tolerovala Malajsie vystoupení Singapuru. Oddělení Východního Pákistánu (1971) muselo být naproti tomu rozhodnuto až vojensky. Naopak Nigérie uhájila svou celistvost potlačením pokusu o vystoupení tehdejší Východní oblasti (Biafra).

---

⁴⁾ Pouze jednokomorový parlament mají Komory. V Kanadě sice existuje druhá komora, Senát, ale pro jmenování jeho členů není uváděna proporционаlnita provincií. Konečně ve Spojených arabských emirátech parlament není vůbec, zákonodárnou moc vykonává rada vládců jednotlivých emirátů. Svým způsobem tu tedy také jde o rovné zastoupení federálních států, navíc výlučné.

Přehled federací světa:

Federace	Rozloha tis. km ²	Počet obyv. tis. (1982)	Federální státy		Svazová území: hl. m., ost.
			název	počet	
Argentinská republika	2 767	28 430	provincie	22	1, 1
Australské společenství	7 687	15 170	státy	6	1, 1
Brazilská federativní republika	8 512	126 810	státy	23	1, 3
Československá socialistická republika	128	15 369	soc. republiky	2	—, —
Indická republika	3 288	711 660	státy	22	1, 8
Socialistická federativní republika Jugoslávie	256	22 690	soc. republiky	6	—, —
Kanada	9 976	24 630	provincie	10	—, 2
Komorská islámská a federativní republika	2	380	ostrovky	4 ²⁾	—, —
Malajsijská federace	330	14 770	státy	13	—, —
Spojené státy mexické	1 973	73 920	státy	31	1, —
Nigerijská federativní republika ¹⁾	924	82 390	státy	19	1 ⁴⁾ —
Spolková republika Německa	249	59 776	země	10	—, —
Pákistánská islámská republika ¹⁾	804	87 130	provincie	4	1, 1
Rakouská republika	84	7 570	země	9	—, —
Spojené arabské emiráty	84	1 040	emiráty	7	—, —
Spojené státy americké	9 363	232 060	státy	50	1, —
Svaz sovětských socialistických republik	22 402	270 000	sov. soc. republiky	15	—, —
Švýcarské spříšeženstvo	41	6 480	kantony	26 ³⁾	—, —
Venezuelská republika	912	14 710	státy	20	1, 2

1) Platnost federativní ústavy v současné době pozastavena.

2) Jeden z ostrovů (Mayotte) spravuje Francie jako své závislé území.

3) Z toho 6 polokantonů.

4) Budoucí hlavní město.

Diferencujícím znakem federací je také *míra federálního vlivu na uspořádání členských států*. V souboru federativních států vykazuje široké spektrum. Pravděpodobně nejvolnější federací jsou Spojené arabské emiráty, které ponechávají místním vládcům v jejich územích téměř úplnou moc. Jinak může federace stanovit jen velmi rámcové požadavky na státní výstavbu svých subjektů. Např. švýcarská ústava předepisuje kantonům jen republikánskou formu a demokratické přijetí místní ústavy. Podobnou situaci zaznamenávají USA, Austrálie aj. V těchto zemích lze pak najít dosti rozdílností v uspořádání federálních států. V další skupině federací jsou stanoveny jednotné zásady pro soustavu orgánů členských států (např. SSSR, SFRJ, Rakousko). Konečně některé státy úplně upravily uspořádání subjektů federace (např. ČSSR).

Ústavy buržoazně demokratických federací obsahují někdy možnost tzv. *federální intervence*, tj. suspendování místních státních orgánů v případě krizových situací a nastolení přechodné federální správy. Platí to např. o ústavě NSR, Indie aj.; v Indii dochází poměrně často k uplatnění tohoto zásahu.

Literatura:

1. BARBAG, J.: Geografia polityczna ogólna. Warszawa, Państw. Wydaw. Naukowe 1974, 268 s.
2. BÍNA, J.: Politickogeografický přehled současného světa. Sborník ČSGS, 88, Praha, Academia 1983, č. 2, s. 127—138.
3. BLAŽEK, M. a kol.: Politická a hospodářská geografie. Praha, Svoboda 1967, 673 s.
4. Bolšaja sovětskaja encyklopedija. Heslo „federace“, díl 27, Moskva, Sovětskaja encyklopedija 1977, s. 255.
5. BRUK, S. I. a kol.: Naselenije zemnogo šara. Spravočnik po stranam. Moskva, Nauka 1965, 372 s.
6. HOUŠKA, V., KETTNER, J.: Svět 1982, čísla, data, fakta. Praha, Čs. strana socialistická 1982, 412 s.
7. Ježegodnik Bolšoj sovětskoj encyklopedii 1981. Moskva, Sovětskaja encyklopedija 1981, 623 s.
8. Kolektiv: Státní právo kapitalistických států. Učební text, Brno, UJEP 1978, 158 s.
9. Länder der Erde. 7. vyd. Berlin, Die Wirtschaft 1980, 720 s.
10. MUCHA, L., HLINKA, B.: Filatelistický atlas známkových zemí. Praha, Kartografie 1978, 21 map. listů, 229 s. textu.
11. PETR, V.: Politický a hospodářský zeměpis. Učební text VŠ politické, Praha, ÚV KSČ 1982, 160 s.
12. Politické dějiny světa v datech. 2 díly, Praha, Svoboda 1980, 1825 s.
13. Právníký slovník. Heslo „federace“, 1. díl, Praha, Orbis 1978, s. 217—218.
14. Statistická ročenka ČSSR 1983. Praha—Bratislava, SNTL—Alfa 1983, 698 s.
15. VOJTOVIČ, M. S.: Ekonomičeskaja i poliitičeskaja geografija zarubežnych stran. Minsk, Pedagog. inst. 1980, 191 s.

*(Pracoviště autora: Geografický ústav ČSAV, Mendlovo nám. 1, 662 82 Brno.)
Došlo do redakce v červnu 1983.*